ХУДУДЛАРНИНГ ИННОВАЦИОН-ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МЕХАНИЗМАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Абдумалик Бектемиров
СамИСИ прфессори, и.ф.д.
https://doi.org/10.5281/zenodo.14553899

Аннотация. *Мазкур мақолада инновацион ва инвестицион фаолиятнинг ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришдаги аҳамияти ҳамда инновацион-инвестицион фаолликни ошириш масалалари тадқиқ этилган.*

Калит сўзлар: *инновациялар, инвестициялар, ҳудудий ривожланиш, давлат сиёсати, ижтимоий барқарорлик, ҳудудлараро ҳамкорлик*

Аннотация. *В данной статье рассматривается значение инновационной и инвестиционной деятельности в социально-экономическом развитии регионов и вопросы повышения инновационной и инвестиционной активности.*

Ключевые слова: *инновации, инвестиции, региональное развитие, государственная политика, социальная стабильность, межрегиональное сотрудничество*

Кириш. Бугунги глобаллашув жараёнида бутун мамлакатнинг яхлит ривожланишини таъминлайдиган худудларнинг бир текис ижтимоий-иқтисодий ривожланишида уларнинг инновацион-инвестицион фаоллигини ошириш муҳим аҳамият касб этади. Ҳудудларнинг инновацион-инвестицион фаоллигини ошириш натижасида қуйидаги ижтимоий-иқтисодий натижаларга эришилиши мумкин

1. Минтақавий ривожланишнинг нотекислиги.
2. Иқтисодий глобаллашув ва минтақалараро рақобатнинг кучайиши.
3. Барқарор иқтисодий ривожланиш зарурати.
4. Инновацияларни давлат томонидан қўллаб қувватлаш зарурати.
5. Худудларда инфратузилмани ривожлантириш зарурати.
6. Ижтимоий барқарорликка эришиш.
7. Экологик барқарорликка эришиш.

Бу зарурий ҳолатлар худудларнинг инновацион-инвестицион фаоллигини оширишга қаратилган бўлиб, уларнинг ҳар бирини батафсил тадқиқ қилиш худудларнинг инновацион-инвестицион стратегиясини ишлаб чиқишда муҳим аҳамият касб этади. Бу эса, ўз навбатида тадқиқот мавзусининг долзарблигини белгилаб беради.

Фойдаланилган адабиётларни таҳлили. Мазкур йўналишдаги тадқиқотларни амалга оширишни қайси йўналишда ва қай тарзда амалга оширишни аниқлаш мақсадида иқтисодий адабиётларда шу йўналишда амалга оширилган тадқиқотлар натижаси бўлган махсус адабиётларни таҳлил қиламиз. Инновацион-инвестицион жараёнларни ривожлантириш бўйича иқтисодий адабиётлар таҳлили кенг тадқиқотлар йўналиши бўлиб, турли жиҳатлар ва таҳлилий ёндашувларни баҳолашни ўз ичига олади. Уларнинг асосийларига тўхталамиз.

Рус иқтисодчи олимлари В.И.Кузнецов ва Е.Н.Клачковалар замонваий ахборот заминида инновацияларнинг ривожланишини илмий тадқиқот ишларига ажратиладиган молиявий ресруслар билан бирга тўғридан-тўғри инсон капиталининг ривожланиши билан боғлайди. Улар инновацион ривожланиш кўрсаткичлари билан инсон капиталининг ривожланиши кўрсаткичларининг боғлиқлик даражасини бир қатор омилларни корреляцион-регрссион таҳлил ёрдамида кўрсатиб берганлар[1].

Олимлар Петер К.Жунг, А. Волков ва Б. А. Калтинюклар ўз тадқиқотларида инвестиция лойиҳалари самарадорлигини баҳолаш ҳамда уларни оптимал молиялаштириш стратегияларини танлаш методологиясини такомиллаштирганлар[2-4].

Г.А.Александров, И.В.Вякина, Г.Г.Скворцовалар ўз асарларида инвестицион муҳит ва уни шакллантирадиган башоратли хусусиятларини ва барқарор тенденциялар мажмуини тадқиқ қилган. Улар инвестицион жозибадорликни инвестицион риск ва инвестицион сиёсат белгилаб беришини кўрсатиб беради[5].

Ҳар қандай худуднинг ривожланиши ва рақобатбардошлиги унинг иневстицион муҳити билан боғлиқ. Айнан шу соҳада россиялик олима Л.Н.Чайникованинг тадқиқотлари эътиборга лойиқ[6].

Олима А.И. Бирюкованинг тадқиқотлари маълум худуднинг саноат секторида инвестицион жозибадорликни баҳолаш услубиятига қаратилган[8]. Корхоналар миқёсидаги инвестицион фаолликларнинг мажмуаси худуднинг умуминвестицион фаоллигини ташкил этади. Тадқиқотчи А.В. Гиринскийнинг тадқиқотлари айнан шу йўналишда бўлиб, корхоналарга жалб этилаётган инвестицияларнинг муқобил шакллари тадқиқ қилинган [9].

Мамлакатимизнинг етук иқтисодчи олимларидан М.Қ.Пардаев модернизаци, диверсификация ва инновацияларни – иқтисодий ўсишнинг муҳим омиллари сифатида қараб, инновацион фаолликни оширишнинг айрим масалаларига батафсил тўхталган[10]. Ш.И.Мустафақулов эса инвестицион муҳит жозибадорлигини ошириш йўлларини илмий асослаб берган[11]. Ф.У.Умаров инновацион-инвестицон фаолликнинг тадбиркорликни ривожлантиришдаги аҳамиятини ёритиб берган бўлса[12], Д.С.Алматова худудий инвестициялар оқимини кенгайтиришга таъсир кўрсатувчи минтақавий омилларни тадқиқ этган[13]. Д.Ш.Бабабекова ва Б.О. Турсуновлар минтақавий рақобатбардошликни таъминлашда инвестицияларнинг аҳамиятини кўрсатиб берган[14].

Махсус дадабиётлар таҳлилидан маълум бўладики, мазкур мавзу бўйича жуда кўп тадқиқотлар олиб борилган бўлсада, мавзуни тўлақонли қамраб олган деб бўлмайди. Шу нуқтаи назардан қуйида биз ҳар бир ҳолатнинг ўзига хос жиҳатларига батафсилроқ тўхталамиз.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқотлар давомида таҳлил ва синтез, индукция ва дедукция, илмий мушоҳада усулларидан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Тадқиқотимизнинг бошланғич қисмида фаолликни ошириш учун тўғридан-тўғри таъсир кўрсатадиган ташкилий-иқтисодий механизмларни такомиллаштириш зарурати тўғрисида умумий ҳолда тўхталган эдик. Худудларнинг инновацион-инвестицион фаоллигини оширишга тўғридан-тўғри таъсир кўрсатадиган ташкилий-иқтисодий механизмларга батафсил тўхталамиз. Улар қуйидагиларни ўз ичига олади:

❖ **минтақавий ривожланишнинг нотекислигини бартараф қилиш**. Мамлакатнинг турли ҳудудлари ўзларининг иқтисодий ривожланиш даражасида сезиларли фарқ мавжуд. Бунда қуйидагиларга асосий эътиборни қаратиш зарур:

➢ мамлакат турли минтақаларининг иқтисодий ривожланиш даражаларида сезиларли фарқ мавжуд. Бу ижтимоий-иқтисодий номутаносибликка олиб келади, бу эса орқада қолган ҳудудларда инновацион ва инвестиция фаолиятини рағбатлантиришнинг махсус механизмларини ишлаб чиқишни тақозо этади;

➢ замонавий шароитда инновациялар иқтисодий ўсишнинг асосий омили ҳисобланади. Инновацион ва инвестиция фаолиятини рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш инновацион ривожланишни жадаллаштириш ва ҳудудларнинг рақобатбардошлигини оширишга ёрдам беради;

➢ инновацион-инвестицион фаолиятини қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмлари ҳудудларга кўпроқ инвестицияларни жалб этиш, бу эса янги иш ўринларини яратиш, аҳоли турмуш даражасини яхшилаш ва инфратузилмани яхшилашга хизмат қилади;

➢ мамлакатнинг минтақавий ривожланишни қўллаб-қувватлаш бўйича давлат сиёсатини янада такомиллаштириш зарур. Инновацион-инвестицион фаолият механизмларини такомиллаштириш давлат сиёсатининг стратегик устувор йўналишларига мослаштириш бюджет маблағларидан самаралироқ фойдаланишга хизмат қилади;

➢ ижтимоий барқарорликка эришиш. Бу орқада қолган ҳудудларда иқтисодий вазиятни яхшилаш ишсизликни камайтиради, ижтимоий кескинликни пасайтиради ва ижтимоий барқарорликни яхшилайди;

➢ экологик барқарорликка эришиш. Замонавий инновацион лойиҳалар кўпинча экологик муаммоларни ҳал қилишга ва экологик тоза технологияларни ишлаб чиқишга қаратилган. Бундай лойиҳаларни минтақавий даражада қўллаб-қувватлаш экологик барқарор ривожланишга хизмат қилади;

➢ ҳудудлараро ҳамкорликни ривожлантириш. Инновацион ва сармоявий фаолиятни ривожлантириш ҳудудлараро ҳамкорликни, тажриба ва билим алмашишни рағбатлантиради, бу эса мамлакатнинг барча ҳудудларини янада мутаносиб ва тенг равишда ривожланишига олиб келади.

Ҳудудларда инновацион-инвестицион фаолиятни ривожлан-тиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш ҳудудларнинг ривожланишидаги номутаносибликни бартараф этиб, ҳудудларни барқарор ва бир текисда иқтиодий ривожлантиришда муҳим амалий аҳамият касб этади, ривожланиши паст бўлган ҳудудларда турмуш даражасини яхшилашга ва инфратузилмани ривожлантиришга ёрдам беради.

❖ **Минтақавий рақобатбардошликни таъминлаш.** Глобаллашув ва минтақалараро рақобатнинг кучайиши шароитида инвестицияларни жалб қилиш ва инновацион фаолиятни рағбатлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш муҳим аҳамиятга эга. Бу ҳудудларнинг нафақат миллий, балки халқаро миқёсда ҳам рақобатбардош бўлишига хизмат қилади. Минтақавий рақобатбардошликни таъминлашда қуйидаги ҳолатларни эътиборга олиш мақсадга мувофиқ.

❖ иқтисодиётнинг глобаллашуви. Глобаллашув шароитида минтақалар нафақат мамлакат ичида, балки халқаро миқёсда ҳам рақобатлашади. Инновацион-инвестицион жараёнларни ҳудудларга глобал ўзгаришларга мослаштириш, ҳудуднинг

рақобатбардошлигини оширади ва халқаро инвестицияларни жалб қилиш имконини яратади.

- технологик ривожланиш. Инновациялар ҳудудларнинг технологик ривожланишида муҳим рол ўйнайди. Янги технологиялар ва ечимларни жорий этиш меҳнат унумдорлигини оширади, маҳсулот ва хизматлар сифатини яхшилайди, шунингдек, иқтисодиётнинг янги тармоқларини ривожлантиришга хизмат қилади;
- ижтимоий ривожланиш. Инновацион-инвестицион жараёнлари янги иш ўринлари ташкил этилишига, кадрларнинг таълим даражаси ва малакасини оширишга хизмат қилади, бу эса ўз навбатида ҳудуд аҳолисининг ижтимоий-иқтисодий аҳволини яхшилашга олиб келади;
- экологик барқарорлик. Инновацион лойиҳалар кўпинча экологик муаммоларни ҳал қилишга ва яшил технологияларни жорий этишга қаратилган. Бу ҳудудларнинг барқарор ривожланиши ва экологик вазиятнинг яхшиланишига хизмат қилади;
- минтақалараро ҳамкорлик. Инновацион ва сармоявий жараёнлар ҳудудлар ўртасидаги ҳамкорликни, тажриба ва билим алмашишни рағбатлантиради, бу эса бутун мамлакатнинг янада мутаносиб ривожланишига ва унинг халқаро майдонда рақобатбардошлигини оширишга олиб келади.
- давлат томонидан қўллаб-қувватлаш. Глобаллашув шароитида давлатнинг инновацион-инвестицион фаолликни рағбатлантиришга қаратилган минтақавий ривожланишни қўллаб-қувватлаш стратегиясини мавжуд. Давлат ва хусусий сектор ўртасидаги ўзаро ҳамкорликнинг самарали механизмлари бу борада салмоқли муваффақиятларга эришиш имконини беради.

Юқоридаги фикр-мулоҳазалар глобаллашув ва минтақалараро рақобатнинг кучайиши шароитида минтақаларнинг рақобатбардошлигини, уларнинг барқарор иқтисодий ва ижтимоий ривожланишини таъминлашда муҳим амалий аҳамиятга эга.

- **Барқарор иқтисодий ривожланишга эришиш.** Ҳудудларда инновацион ва сармоявий фаолиятнинг ривожланиши иқтисодиётни диверсификация қилиш, янги иш ўринларини яратиш, солиқ тушумларини ошириш ва бир ёки бир нечта анъанавий тармоқларга қарамликни камайтиришга хизмат қилади. Бунда қуйидагиларга эътибор қаратиш зарур:
  - иқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш. Инновацион ва сармоявий фаолиятни фаоллаштириш ҳудудларнинг иқтисодий барқарорлигига хизмат қилади. Бу ташқи ва ички иқтисодий зарбаларга камроқ таъсирчан барқарор иқтисодий асос яратиш имконини беради;
  - иқтисодий ўсиш ва диверсификация. Инновацион-инвестицион жараён иқтисодий ўсишни рағбатлантиради ва минтақавий иқтисодиётнинг диверсификациясига ҳисса қўшади. Бу ҳудудларда янги саноат тармоқларини ривожлантириш, бир тармоққа қарамликни камайтириш ва умумий иқтисодий салоҳиятни ошириш имконини беради;
  - меҳнат унумдорлигини ва самарадорликни ошириш. Инновацияларни жорий этиш меҳнат унумдорлигини ва ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини оширади. Бу ҳудуддаги корхоналарнинг самарали ишлаши, харажатларни камайтириш ва рақобатбардошлигини ошириш имконини беради;

- иш ўринларини яратиш ва ишсизликни қисқартириш. Инновацион-инвестицион лойиҳалар янги иш ўринларини яратишга хизмат қилади, бу эса ишсизликни камайтиради ва аҳолининг ижтимоий фаровонлигини оширишга ёрдам беради;
- инсон капиталини ривожлантириш. Инновацион фаолиятни кучайтириш юқори малакали кадрларни талаб қилади. Бу таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантиришни рағбатлантиришни талаб этади. Бу эса ҳудуднинг инсон капиталини узоқ муддатли ривожланишига хизмат қилади;
- минтақалараро ва халқаро рақобатбардошлик. Фаол инновацион ва сармоявий фаолият минтақалараро ва халқаро миқёсда минтақанинг рақобатбардошлигини оширади. Бу ҳудудларга кўпроқ ресурслар, технология ва истеъдодларни жалб қилиш имконини беради, бу эса уларнинг узоқ муддатли иқтисодий ривожланишига ёрдам беради.
- давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва интеграция. Давлат турли дастур ва стратегиялар орқали инновацион ва инвестиция фаолиятини фаол қўллаб-қувватлайди. Бу ҳудудларнинг инновацион-инвестицион фаоллигини қўллаб-қувватлаш миллий тизимига интеграциялашувига имкон беради ва уларнинг иқтисодий ривожланишини оширади.

Юқоридагификр-мулоҳазалардан хулоса чиқариш мумкинки, ***инновацион-нвестицион фаолиятини фаоллаштириш ҳудудларнинг барқарор иқтисодий ривожланиши, иқтисодий ўсишга кўмаклашиш, рақобатбардошликни ошириш ва аҳоли турмуш сифатини яхшилашнинг асоси ҳисобланади.***

❖ **Инновацион фаолиятни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш** инновацион ва инвестиция фаолиятини ривожлантириш ва ҳудудларда барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда муҳим ўрин тутади. Замонавий шароитда давлат томонидан қўллаб-қувватлаш инновацион ривожланиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш ва турли хўжалик юритувчи субъектларнинг инновацион жараёнларда фаол иштирокини рағбатлантиришга қаратилган. Инновацияларни давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг асосий йўналишлари ва шакллари қуйидагилардан иборат:

1. ***Молиявий ёрдам:***

- грантлар ва субсидиялар. Давлат тадқиқот, ишлаб чиқиш ва инновацион лойиҳаларни амалга ошириш учун грантлар ва субсидиялар беради. Бу сизга инновациялар харажатларининг бир қисмини қоплаш имконини беради ва компаниялар учун молиявий рискларни камайтиради;
- имтиёзли кредитлар ва кредитлар. Инновацион лойиҳаларни амалга ошириш учун имтиёзли кредитлар ва кредитлар бериш капитал таннархини пасайтириши ва молиялаштиришдан фойдаланишни осонлаштириши мумкин;
- солиқ имтиёзлари ва преференциялар. Давлат инновацион фаолият билан шуғулланувчи компаниялар учун солиқ имтиёзлари ва преференциялар бериши мумкин, бу эса солиқ юкини камайтиради ва инновацияларга инвестицияларни рағбатлантиради.

2. ***Институционал ёрдам:***

- инновацион инфратузилмани яратиш ва ривожлантириш. Давлат технопарклар, бизнес-инкубаторлар, инновацион кластерлар ва инновациялар учун қулай шарт-шароитларни таъминловчи бошқа инфратузилма объектларини яратишга кўмаклашади;
- илмий-тадқиқот ва таълим муассасаларини қўллаб-қувватлаш. Инновацион ишлаб чиқаришлар учун юқори малакали кадрлар тайёрлашга қаратилган илмий-тадқиқот

институтлари, университетлар ва таълим дастурларини молиялаштириш ва ривожлантириш;

- венчур капиталини ривожлантириш: венчур капитални ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш, шу жумладан венчур фондларда давлат иштироки ва хусусий инвесторларни инновацион стартапларга сармоя киритишни рағбатлантириш.

3. *Инновацион фаолиятни тартибга солиш ва рағбатлантириш:*

- қонунчилик ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш: Давлат интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш, инновацион фаолиятни тартибга солиш ва инновацион лойиҳаларни қўллаб-қувватлашнинг ҳуқуқий асосларини яратади;
- инновацияларга бўлган талабни рағбатлантириш: ички инновацион бозорни ривожлантиришга ёрдам берадиган инновацион маҳсулотлар ва хизматларга талабни қўллаб-қувватлаш бўйича давлат буюртмалари ва дастурларини жорий этиш.

4. *Халқаро ҳамкорлик:*

- халқаро илмий-техник дастурларда иштирок этиш: Давлат халқаро илмий-техникавий дастурлар ва лойиҳаларда фаол иштирок этади, бу эса халқаро тажриба, технология ва инвестицияларни жалб этиш имконини беради;
- инновацион маҳсулотлар экспортини қўллаб-қувватлаш: давлат компанияларга инновацион маҳсулотларини халқаро бозорларга олиб чиқишда, жумладан, кўргазмалар, ярмаркалар ва маркетинг тадбирларини ташкил этишда ёрдам беради.

5. *Ахборот ёрдами:*

- ахборот ресурслари ва платформаларини яратиш. Давлат давлат томонидан қўллаб-қувватлаш имкониятлари, инновацион лойиҳалар ва бозорлар тўғрисидаги маълумотларга киришни таъминлайдиган ахборот ресурслари ва платформаларини яратади;
- инновацияларни оммалаштириш. Инновацияларни оммалаштиришга қаратилган тадбирлар, жумладан, конференциялар, форумлар, танловлар ва кўргазмалар ўтказиш, бу инновацияларга қизиқишни ошириш ва янги иштирокчиларни жалб қилишга ёрдам беради.

Инновацияларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш инновацион-инвестицион фаолликни рағбатлантириш, ҳудудларнинг рақобатбардошлигини ошириш ва барқарор иқтисодий ривожланишини таъминлашнинг муҳим воситасидир.

Хулоса ва таклифлар. Худудларда инновацион-инвестицион фаолиятни ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш худудларнинг ривожланишидаги номутаносибликни бартараф этиб, худудларни барқарор ва бир текисда иқтисодий ривожлантиришда, рақобатбардошликни таъминлашда, аҳоли турмуш даражасини яхшилашда, ривожланиши паст бўлган ҳудудларнинг иқтисодий юксалишини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Ўз навбатида юқорида таъкидлаб ўтилган ютуқларни таъминлашда худудларнинг инновацион-инвестицион фаоллигини оширишнинг ташкилий ва иқтисодий механизмларини такомиллаштириш мақсадга мувофиқ. Шу нуқтаи назардан қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш зарур:

1. Худудларда инновацион-инвестицион фаолликни оширишни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ. Бунда давлат томонидан молиявий ёрдам бериш, инситутционал ёрдам бериш, инновацион фаолиятни тартибга солиш, халқаро ҳамкорликда ёрдам бериш ва ахборий ёрдам бериш масалаларига алоҳида эътибор қаратиш зарур.

2. Бошқарувда шаффофлик ва давлат институтларининг ҳисобдорлиги механизмини такомиллаштириш зарур.

3. Худудлараро тажриба ва билим алмашишни рағбатлантириш механизмини такомиллаштириш.

4.Инновацион-инвестицион жараёнларни глобал ўзгаришларга мослаштириш.

5. Янги технологиялар ва ечимларни жорий этиш.

6. Иқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш мақсадида инновацион ва сармоявий фаолиятни фаоллаштириш ва ишлаб чиқаришни диверсификациялаш.

7. Инновацион-инвестицион лойиҳаларда янги иш ўринларини яратишга кўпроқ эътибор қаратиш.

8. Кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантиришни рағбатлантириш тизимини такомиллаштириш.

Худудларда инфратузилмани ривожлантириш зарурати, ижтимоий ва экологик барқарорликка эришиш масалалари келгуси тадқиқотимиз объектлари ҳисобланади ва улар тўғрисида алоҳида тўхталамиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. В.И.Кузнецов, Е.Н.Клочкова Развитие инноваций в совремеенном информационном обществе// Инновации и инвестиции, № 10, 2016г. С.10-15.
2. Питер К.Юнг “Оценка инвестиционных проектов: методы и подходы” (Investment Appraisal: Methods and Models), издательство Wiley. 2015.
3. Алексей Волков Инвестиционные проекты: от моделирования до реализации. Издательство: Вершина, 2016 г. -256С.
4. Б.А.Калтынюк Инвестиционные проекты. Учебник. Издательство Михайлова В.А. Санкт-Петербург.2000г.-422С..
5. Г.А.Александров И.В.Вякина Г.Г.Скворцова Инвестиционный климат региона: сущностьи составляющие // Российское предпринмательство, № 16(214)/ август 2012. С98-103
6. Бирюкова А.И. Оценка инвестиционной привлекательности промышленного сектора региона. Автореферат дисс. канд.экон. наук. – Иркутск, 2004.
7. М.Қ.Пардаев, Т.Х. Мамасоатов, О.М.Пардаев Модернизаци, диверсификация ва инновация –иқтисодий ўсишнинг муҳим омиллари. Монография, Тошкент.: “Наврўз” нашриёти, 2014.
8. Умаров Ф.У. Инновацион-инвестиция фаол тадбиркорликнинг муҳим омили. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 1, январь-февраль, 2018 йил.